

USPOREDBA CRKVENO-PUČKE TRADICIJSKE KULTURE SINJSKOG I DUBROVAČKOG KRAJA

Milun, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:636119>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-06-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**USPOREDBA CRKVENO-PUČKE TRADICIJSKE KULTURE
DUBROVAČKOG I SINJSKOG KRAJA**

PETRA MILUN

SPLIT, 2020.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

**USPOREDBA CRKVENO-PUČKE TRADICIJSKE KULTURE
DUBROVAČKOG I SINJSKOG KRAJA**

Studentica:
Petra Milun

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2020. godine

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Advent.....	1
2.1. Sveta Barbara	2
2.2. Sveti Nikola, biskup	3
2.3. Mladinci	5
2.4. Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije	5
2.5. Materice.....	5
2.6. Sveta Lucija.....	6
2.7. Očići	7
2.8. Badnjak.....	7
3. Božić	9
4. Silvestrovo	11
5. Sveta tri kralja.....	12
6. Velike poklade	13
7. Korizma.....	17
7.1. Veliki tjedan	18
8. Sveti Juraj.....	21
9. Sveti Marko Evanđelist.....	30
10. Spasovo	31
11. Duhovi.....	32
12. Tijelovo	33
13. Sveti Antun Padovanski	34
14. Sveti Ivan Krstitelj	36
15. Velika Gospa.....	38
16. Svi sveti i Dušni dan	39
17. Zaključak.....	40
<i>Izvori</i>	40
Vlastiti terenski zapisi	40
Popis kazivača:	40
<i>Literatura</i>	41
Sažetak	44

Summary45

1. Uvod

Hrvatska obiluje velikim kulturnim bogatstvom i raznolikošću. Svi običaji i tradicije svjedoče o životu naših predaka i turbulentnoj prošlosti ovih prostora. Većina običaja u hrvatskoj kulturnoj baštini vezani su uz vjerske svetkovine i blagdane. Neki od običaja i tradicija navedenih u ovom radu se još uvijek provode. Međutim, sve više običaja polagano pada u zaborav, pa je cilj ovakvih i sličnih radova sakupiti i očuvati naše narodno blago.

U ovom radu navode se godišnji običaji vezani uz pojedine blagdane i spomendane svetaca na području Dicma u Dalmatinskoj zagori i Dubrave na poluotoku Pelješcu. Navode se najvažniji podatci o blagdanima i životu pojedinih svetaca, te karakteristični lokalni običaji vezani uz iste.

Kazivači tradicijskih običaja vezanih uz Dicmo i sinjski kraj su Dinka Milun i Mate Milun. Svi navedeni kazivači su rođeni i cijeli život su živjeli u Dicmu te su sve priče dio njihovih uspomena. Kazivači tradicijskih običaja vezanih uz Dubravu na Pelješcu i dubrovački kraj su Veseljko Mrčavić i Valentina Visković¹.

2. Advent

Podrijetlo riječi advent dolazi od latinske riječi *adventus*, *-us*, *m.* što znači dolazak, dohod, početak.² Razdoblje Došašća obilježeno je radosnim iščekivanjem i pripremom za dolazak Gospodina. Pripremaju se badnjaci za Badnjak, domaćice pripremaju hranu i sve što je potrebno za najradosniji dan u godini, rođenje Isusa Krista.

U različitim krajevima se različiti datumi uzimaju kao početak božićnog razdoblja. U nekim krajevima pripreme započinju već na Svi Svete. Tako se, primjerice, u trogirskom i kaštelanskom kraju Svi sveti smatraju prvim čelom Božića³, na Korčuli blagdan sv. Martina smatra se prvim čelom Božića⁴, u Bosni i Hercegovini dani nakon blagdana sv. Katarine

¹Valentina Vitković je predsjednica Kulturnog umjetničkog društva Putniković.

²Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u Svijetu, Katolički Bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 43 (3), Split, 2008., str. 415.

³Vidi: Marko Dragić, *Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIV-XV, Sarajevo, 2012.-2013., sr. 71.-80.

⁴Katarina Žanetić; Marko Dragić, *Sveti Martin u korčulanskoj tradicijskoj kulturi*, Bosna franciscana 46, Sarajevo, 2017., 395.- 414.

Aleksandrijske smatraju se početkom adventa.⁵ Advent je razdoblje koje započinje četiri nedjelje prije Božića te označava početak crkvene godine. Po pučkom kalendaru blagdan sv. Katarine smatra se početkom Adventa te se od tog dana ukidaju sve zabave poput vjenčanja. Početak razdoblja božićnih običaja mogu se smatrati blagdani sveti: Sv. Barbara, Sv. Nikola, Bezgrješno začeće blažene Djevice Marije, Sv. Lucija. Slijede Badnjak te Božić koji označava početak nove godine. Nakon toga dolaze blagdani Sv. Stjepana i Sv. Ivana. Posljednji dan božićnog razdoblja i slavlja je blagdan Sveta tri kralja, dan kada se skidaju svi božićni ukrasi te kada počinje razdoblje poklada.⁶

2.1. Sveta Barbara

Sveta Barbara višestruka je zaštitnica i svrstana je među četrnaest svetaca pomoćnika u nevolji.⁷ Blagdan sv. Barbare obilježava se 4. prosinca.

Prema predaji Barbarin otac Dioskor izgradio je visok i jak toranj u koji je zatvorio Barbaru kako bi je zaštitio zbog njene iznimne ljepote. Dioskor odlazi u daleku zemlju gdje boravi duže vrijeme. Kada je Barbara saznala za kršćanstvo, pozvala je vjerskoga učitelja Valerijana prerušenoga u liječnika. Zavoljela je i prihvatila kršćanstvo. Barbara je zapovjedila da se izgradi još jedan prozor u prostoriji tako da ih bude tri, a prema istoku je majstor napravio mramorni križ. Kad se Dioskor vratio pitao je Barbaru zašto je to učinila. Barbara je rekla da tri prozora jasno predstavljaju Oca, Sina i Duha Svetoga, kojima bismo trebali vjerovati i klanjati se, a da je križ je napravljen da je podsjeća na otkupljenje. Dioskor je pobjesnio i izvukao je mač kako bi je mogao pogubiti, ali Sveta Djevica ju je čudesno prenijela u planinu na kojoj je dvoje pastira čuvalo ovce i vidjelo kako Sveta Djevica s Barbarom leti. Prema drugoj legendi zidovi su se rastvorili i Barbara je pobjegla u obližnju šumu. Prema trećoj legendi pred Barbarom se otvorila stijena u koju se mogla sakriti. Zbog posljednje legende o stijeni koja se otvorila, Barbara se smatra zaštitnicom rudara i radnika koji obavljaju radove opasne po život. Barbaru je otac uhvatio i odveo pred sudca gdje su je osudili na strašne muke. Bičevali su je i na rane stavljali sol, no Barbara se nije pokolebala u svojoj vjeri. Otac je odvedi na planinu gdje je pogubi mačem. Kad je Barbarin otac sišao s

⁵Marko Dragić, *Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 7, Mostar, 2011., str. 260.-287.

⁶Braica, Silvio (2004): Božićni običaji. *EthnologicaDalmatica*, str. 5-26

⁷Marko Dragić, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015., str. 142.

planine udario ga je grom i od njega je ostao samo pepeo. Zbog toga se Barbara smatra zaštitnicom od oluje, požara i vatrogasaca, a često se u ikonografiji prikazuje sa zvonima koja oglašavaju opasnost. Osim toga drži se kao zaštitnica topništva i općenito vojnika, kao i zidara, tesara, arhitekata, zemljoradnika, električara, zvonara, kuhara, oružara, djevojaka, zatvorenika. Štuje se i kao zaštitnica od groznice⁸, a zaziva se u pogibelji od nesretnog slučaja i iznenadne smrti.⁹

U nekim se krajevima Hrvatske na blagdan sv. Barbare u zdjelice sadi pšenica koja do Božića naraste petnaestak centimetara. Pšenica služi za ukras u kući ili se u nju postavljaju tri svijeće koje se pale za Badnju večer, božićni i novogodišnji objed, a ponekad i za Sveta Tri Kralja.¹⁰

Na pelješkom i bliskom području, osobito na području Konavla, blagdan sv. Barbare poznat je kao *Varin dan*. Za taj dan pripremala se vara od suhog boba, graška, leće, pšenice, raži, slanutka i takva se mješavina stavljala u vodu gdje se nadolijevala hladna voda, nakon čega bi pastirice donijele drva, koja su skupljala i koja su se nazivala *Varinim balicama*. Obvezno je morao biti neparan broj sočiva. Otuda je na Pelješcu izreka »Varica se vari, hoće se devet stvari«. Iduća godina bi ovisila o mjestu gdje bi vara provrela, pa ako se radilo o strani gdje se nalazi more, moglo se očekivati više ribe, a ako bi provrela sa strane gdje su se nalazila njihova polja i baštine, to je označavalo iznimno dobar urod. Cijeli dan smjela se blagovati jedino vara koja se posluživala i gostima.¹¹

2.2. Sveti Nikola, biskup

Postoje brojne legende i predaje o sv. Nikoli. Jedna od legendi govori da je u Nikolinoj blizini živio čovjek koji je izgubio svoj imetak, a samim time i miraz za svoje tri kćeri. Čuvši za to Nikola je tri noći zaredom kroz prozor ubacivao po vrećicu zlatnika. Ta legenda ima dvije verzije završetka. Prema prvoj verziji nakon druge vrećice otac djevojaka odlučio je u zasjedi nekoliko noći čekati dobrotvora. Kad je Nikola ubacio dar i za najmlađu djevojku otac je skočio i prepoznao Nikolu. Usprkos tome što ga je Nikola zamolio da

⁸Usp. *Isto*, str. 143.-150.

⁹Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u Svijetu, Katolički Bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 43 (3), Split, 2008., str. 418.

¹⁰Marko Dragić, *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015., str. 155.

¹¹Usp. Asturić, Marina, *Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi*, *EthnologicaDalmatica*, (25), str. 100.-101.

nikome ništa ne govori, sretni otac je sve razglasio. Druga verzija govori da je Nikola vidio da ga otac djevojaka čeka u zasjedi pa se popeo na krov i kroz dimnjak ubacio zlatnike. Nad otvorenim ognjištem sušile su se čarape i zlatnici su pali u čarape. Upravo prema toj verziji nastala je tradicija stavljanja darova u čarape ili čizmice. Zbog ove legende sv. Nikola smatra se zaštitnikom djevojaka u nevolji i neudanih djevojaka.¹² Iz istog razloga u ikonografiji se prikazuje kao biskup s tri vrećice sa zlatnicima ili s tri zlatne kugle što predstavlja njegovo dobročinstvo.¹³

Prema drugoj legendi sv. Nikola je krenuo u Svetu zemlju, ali je nastala strašna oluja zbog koje je brod zamalo potonuo. Sv. Nikola je zaprijetio valovima i oni su se smirili. Tako je sv. Nikola postao zaštitnikom mornara putnika.¹⁴ Zbog toga se u ikonografiji sv. Nikola također prikazuje sa sidrom ili s lađom u pozadini.

Još jedna legenda o sv. Nikoli pripovijeda kako je Nikola došao u gostionicu i otkrio da gostioničar krade djecu, ubija ih i njihovo meso služi gostima. Nakon što je otkrio troje djece skrivene u posudi za rasol, učinio je nad njima znak križa i djeca su se vratila u život. Tako je postao zaštitnikom male djece te se u ikonografiji često prikazuje s malim djetetom koje mu ljubi ruku ili s troje dječice u kablu.¹⁵

Blagdan sv. Nikole obilježava se 6. prosinca, blizu Božića, zbog čega se poklon triju vrećica sa zlatnicima počeo uspoređivati s poklonima koje su mudraci s istoka donijeli Isusu Kristu. Tako su se *nikolinjski* običaji stopili s božićnim običajima darivanja.¹⁶ Sveti Nikola u narodu je poznat kao svetac koji dariva djecu. Pred blagdan sv. Nikole, djeca bi bila poslušna i dobra jer će im u tom slučaju sv. Nikola donijeti darove, a ako su zločesta onda će dobiti šibu. Djeca bi pisala pismo sv. Nikoli u kojem bi govorili kako su bili dobri i poslušni cijelu godinu i zbog toga ga mole za određeni poklon koji silno žele. Obavezno bi dobro očistili čizmicu koju bi stavili na prozor, a u nju bi stavili pismo. Često se netko prerusavao u sv. Nikolu, dok bi druga osoba bila prerusena u krampusa. Onaj koji je predstavljao sv. Nikolu bio bi odjeven u bijelu dugu haljinu, visoku kapu, imao dugu bijelu bradu i štap, a nosio bi i veliku vreću s darovima. Krampus je odjeven u crno, namazana lica garom, sa šibama i rogovima. Krampus bi često za sobom vukao lance kako bi tim strašnim zvukovima plašio

¹²Marko Dragić, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, EthnologicaDalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 8.

¹³*Isto.*

¹⁴Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u Svijetu, Katolički Bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 43 (3), Split, 2008., str. 419.

¹⁵*Isto.*

¹⁶*Isto*, str. 11.

djecu da budu dobra. Prije samog darivanja dijete bi moralo izmoliti neku od molitvica, koju je danima prije učilo s mamom ili bakom, što bi značilo da zavrjeđuje dar.¹⁷ U skladu s ovom tradicijom u gradu Stonu, na poluotoku Pelješcu, Sveti Nikola se proslavlja u crkvi sv. Nikole gdje se daje blagoslov djece nakon čega se tjera krampus, koji ulazi u crkvu prije svetog Nikole i plaši djecu. Nakon njega dolazi svečano obučeni sveti Nikola s bradom i plaštom te tjera krampuse. Tada dolazi ispred oltara i sa svećenikom dijeli darove djeci u dobi od šest do četrnaest godina.¹⁸

2.3. Mladinci

Mladinci ili kako se još nazivaju Ditići, Djetići i Ditinci, obilježavaju se treću nedjelju prije Božića. Stariji tada prijete djeci pa ih djeca pokušavaju udobrovoljiti darovima. „Na području Trebinjsko-mrkanske biskupije taj dan se naziva Đetinjci i govorilo se djeci da se ne smiju svađati, da moraju slušati inače će im čirevi iskočiti po stražnjici.”¹⁹

2.4. Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije

„Blažena Djeвица Marija u otajstvu Božića uz malog Isusa ima glavnu ulogu. Zato joj pučka pobožnost u doba Došašća posvećuje osobitu pažnju, koja se na poseban način odražava u zornicama, ranim jutarnjim misama na čast Majci Božjoj.”²⁰ Njoj u čast 8. prosinca se slavi blagdan Bezgrješnog začća Blažene Djevice Marije.

2.5. Materice

Materice se obilježavaju druge nedjelje prije Božića. Na taj dan muškarci znaju ucjenjivati djevojke i žene tražeći otkup, a njihove majke ih darivaju. „U Sinjskoj krajini djeca su majkama prijetila da će ih objesiti ako se ne otkupe pa su se one otkupljivale

¹⁷*Isto*, str. 16.

¹⁸Asturić, Marina, *Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi*, *Ethnologica Dalmatica*, (25), str. 102.

¹⁹Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u Svijetu, Katolički Bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 43 (3), Split, 2008., str. 430.

²⁰*Isto*, str. 421.-422.

slatkijima i voćem za mlađe, čašicom rakije za starije. Mladići su navečer išli na silo kod svojih djevojaka, ako su bile obavljene zaruke.”²¹

*Sićan se da smo za materice znali ić u polje i ubrat najlipše cviće šta smo mogli nać i onda bi napravili mali buketić ili vijenčić i onda bi ga poklonili materi.*²²

2.6. Sveta Lucija

Prema legendi sv. Lucija rođena je 284. u Sirakuzi. Njena majka bolovala je od neizlječive bolesti za koju nikako nisu mogli naći lijek. Lucija je nagovorila majku da pođu na grob sv. Agate u Kataniju. Na grobu se Luciji ukazala sv. Agata koja joj proriče da će joj majka ozdraviti, a da će ona podnijeti mučeništvo. Nakon toga je Lucija razdijelila sav svoj imetak siromasima, što je razljutilo njenog zaručnika koji je ubrzo prijavi vlastima da je prigrlila kršćanstvo.²³ „Bila je ustrajna u vjeri te je vojnicima naređeno da je odvedu. Premda je bila svezana užetima i upregnuta u jaram volova nisu je mogli pomaknuti s mjesta. Tada je upravitelj naredio da je spale, ali je vatra nije ni dotaknula. Na koncu je jedan od vojnika izbo bodežom u vrat i ona je umrla. Prije smrti predvidjela je skorbu smrt Dioklecijana i prestanak progona kršćana.“²⁴

Prema drugoj legendi jedan od Lucijinih prosaca je bio zanesen ljepotom njenih očiju, pa je Lucija, u strahu da njezine oči ne bi izludile mladića, sama sebi iskopala oči i poslala mladiću. Zbog toga se sv. Lucija povezuje s očima, vidom i ženskim ručnim radom.²⁵

Od sv. Lucije do Božića je dvanaest dana i oni se nazivaju *Lucini dani*. Od tog trenutka započinju intenzivnije pripreme za blagdan Božića. Na taj dan se u posudicu sadi pšenica u koju će se staviti božićne svijeće koje se pale tijekom blagdanskobroka.²⁶

²¹*Isto*, str. 431.

²²Zapisala sam 2020. godine u Dicmu. Kazala mi je Dinka Milun, rođena Kokan, 1960. godine u Dicmu.

²³Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u Svijetu, Katolički Bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 43 (3), Split, 2008., str. 425.

²⁴Dragić, Helena, *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*, *Croaticaet Slavica Iadertina*, 13/2 (13.), str. 244.

²⁵Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u Svijetu, Katolički Bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu 43 (3), Split, 2008., str. 426.

²⁶*Isto*

2.7. Očiči

„Očiči, Oci, Oci nebeski obilježavaju se nedjelju dana prije Božića. Naziv očiči deminutiv je plurala riječi otac. Djeca, djevojke i žene traže od muškaraca da se otkupe. Ujutro rano urane da oca uhvate u postelji te ga zavežu kako bi se morao otkupiti (*ciniti*, darovati).”²⁷

2.8. Badnjak

Badnja noć je količinom običaja najbogatija noć u godini. Tu noć obilježavaju različiti događaji poput unošenja badnjaka, posipanje slamom, paljenje svijeća, molitva, čekanje polnoćke, čestitanje susjedima i mnogi drugi.²⁸

Badnju noć prije svega karakterizira zajedništvo i osjećaj bliskosti među članovima obitelji. To je dan kada se priprema za najveći događaj u kršćanskom vjerovanju – rođenje malenog Isusa. U toj posebnoj večeri, cijela obitelj se okuplja i druži pored komina, gdje se unose badnjaci i moli za obitelj, zdravlje i pokojnike.

Naziv badnjak obuhvaća dvije različite vrste drva. Prva vrsta su grane cera ili ljeske koje su služile kao ukras nad vratima. Druga vrsta je ona koja se na području Dalmatinske zagore loži na kominu na Badnju noć. Tu drugu vrstu čine tri komada drveta, od koja su dva manja i jedan veći.²⁹

Postoji više teorija o etimološkom podrijetlu naziva badnjak. „Badnjak, badnji tumačeni su riječju badanj i po tome bi panj badnjak bio u svezi s drvom za badanj. Milovan Gavazzi ustvrdio je da badnjak svoj naziv baštini od starocrkvenoslavenskoga glagola *bъdeti* – bdjeti, ili od pridjeva badar i od toga izvedenoga glagola razbadriti se – razbuditi se, biti budan. To tumačenje afirmira i romanski naziv *vigilia* – bdjenje, noćno stražarenje.”³⁰

Vrhunac Badnje večeri je paljenje badnjaka. „Paljenje badnjaka spominje biskup Martin iz Bracare u Španjolskoj (umro 580. godine). Od davnina su badnjak palili drevni Rimljani, južnoslavenski narodi, te Englezi, Francuzi, Nijemci, Portugalci, Letonci i dr.

²⁷*Isto*, str. 434.

²⁸Usp. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229.-264.

²⁹Usp. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, 67.-91.

³⁰*Isto*.

Najstariji spomen paljenja badnjaka kod Hrvata nalazi se u dubrovačkom Statutu *Liber statutorum ciuitatis Ragussi* iz 1272. godine, a spominje pomorce koji na Badnjak donose i u vatru polažu panj te bi za to bili nagrađeni.³¹

Tri badnjaka su se poistovjećivala sa Svetim Trojstvom. U nekim krajevima se badnjaci nisu smjeli brzo ugasiti te je to tumačeno kao strašna nesreća. Negdje su se prema badnjacima odnosili kao prema živim bićima i obraćalo im se kao ljudima te ih se polijevalo vinom. Pepeo od badnjaka se posipao po voćkama i vrtu. Ljudi su smatrali da tako urod brane od nametnika i da će urod biti bolji.³²

Nakon paljenja badnjaka i molitve, oko komina bi se rasprostirala slama. Negdje bi se slama prostirala i po kući te ispod stola na kojem se blagovalo. Slama koja je bila oko komina se ne bi mela do blagdana Sveta tri kralja. Kasnije bi se ta ista slama bacala ispod stoke i po poljima jer se smatralo da će biti bolji urod.³³

Nakon molitve se odlazilo na polnoćku na kojoj se blagoslivljala hrana koja će se jesti sljedeći dan. „Božićna noć uvijek je najveselija u cijeloj godini. Star je običaj da se te noći ne gasi vatra u kući i da gori svjetlo kroz cijelu noć. To je simbol kršćanskog gostoprimstva, pošto se Isus rodio u štatici, upravo zbog toga što nije bilo mjesta u kućama i gostionicama za Mariju i Josipa.“³⁴

Ljudi bi prije Božića zaklali ili ovcu ili svinju koja bi bi se ostavila za blagdane. Smatralo se npr. da osoba koja zakolje svinju od 100 kila, da je to bogat čovik. Na Badnjak se postilo, jila se pura ili kumpir pod koron, a često se kuvala manistra i škriļje. Na Badnjak, u suton, baba ili mater bi spremala ručak za sutra. Ručak bi se sastojao od kiselog kupusa i bravetine, ko je ima stavia bi i koju kobasicu. Očistia bi se dobro komin i onda dok se to kuva cila obitelj bi se skupila na kominu. Svi su obavezno morali doć. Dva do tri miseca prije Badnjaka pripremili bi se badnjaci, tako da se mogu osušit da ne dime. Badnjaci su bili tri deblja hrastova drveta koja su se donosila na komin za Badnjak. Źene i dica bi sidili na kominu i molili krunicu. Najstariji i najmlađi muški član obitelji unosili su badnjake govoreći: „Dobro vam došla Badnja večē.“ Ovi šta su sidili kraj komina bi odgovorili „I s tobom

³¹Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 140.

³²Braica, Silvio, *Ciklusi godišnjih običaja – Božićni običaji*. Split. Etnografski muzej Split. 2002.

³³Usp. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010., str. 229-264.

³⁴Isto.

zajedno."Badnjaci su bili postavljeni po jedan na dvi strane komina, a treći bi se stavia poprečno na ta dva. Nakon toga najstariji muški član obitelji unosi slamu koja se rasprostire po cilom podu komina. Ta slama se ne bi omela do Sveta Tri kralja. Iza se molilo; najčešće se molilo za blagoslov, zdravlje i pokojnike. Iza komina se išlo večerat. Plisna pogača nosila se ovci da je načme za blagoslov životinja. Životinjama se davalo i malo vina. Tada se znalo u kojoj se kući svi sastaju i tu bi se pivalo božićne pisme. Tu bi se pivalo, zavisi koliko je ta kuća bila udaljena od crkve, dok se oko 11 sati ne bi krenilo na ponoćku. Kad bi završila misa, momci i žene bi pivali i pripivali. Kako bi doša gladan kući onda bi uzea malo onoga šta se skuvalo za sutra.³⁵

3. Božić

Božić je najveseliji blagdan i na neki način označava novi početak, početak još jedne godine. Nebitno da li su siromašni ili bogati, Božiću se vesele svi. Naposljetku nisu bitni pokloni, već zajedništvo i ljubav koje nam pruža taj blagdan. Nakon polnoćke i čestitanja slijedi božićni ručak za kojim se pale božićne svijeće koje su postavljene u zdjelu pšenice koja je posijana na blagdan sv. Barbare, Bezgrješnoga začeca blažene Djevice Marije ili najkasnije na blagdan sv. Lucije.³⁶

„Etnologija promatra Božić u godišnjem prazničnom ciklusu. Praznici određuju ritam svakodnevnice, koji je nekoć bio vezan uz agrarnu godinu i tijek prirodnih mijena. Budući da većina današnjeg stanovništva živi podalje od prirode, dakle neovisno o njezinim mijenama, godišnji ciklus blagdana donekle nas vraća prirodi.“³⁷

Svijeće u kršćanskoj vjeri imaju posebnu simboliku. „Njihovom uporabom, izgledom i brojem tumači se Crkveno učenje. jedna svijeća je simbol vjere u jednoga boga i spasitelja, dvije svijeće predstavljaju boga i čovjeka, tri simboliziraju vjeru u Presveto trojstvo. Šest svijeća na oltaru predstavlja neprekidnu molitvu Crkve i vječno svjetlo u svetištu. Sedam

³⁵Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazala mi je spomenuta Dinka Milun.

³⁶Usp. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 143.

³⁷Rihtman-Auguštin, Dunja (1995): *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Golden marketing, Zagreb, str. 72.

svijeća znakom su sedam sakramenata. svijeće kod euharistijskog obreda predočuju Kristov dolazak u pričesti.“³⁸

Svijeće koje bi bile u pšenici bi se palile tijekom svih božićnih dana, tijekom ručka i večere. Prije objeda bi se upalile i tada bi se pomolilo. Molilo bi se za zdravlje, sreću, obitelj i pokojnike. Nakon objeda opet bi uslijedila molitva, a nakon toga svijeću bi gasio najstariji član obitelji, odnosno glava kuće. Svijeće bi se gasile tako što bi se umočio komad kruha u vino te bi se s time kapljalo nad svijećom. Neki su čak proricali koliko će osoba koja gasi živjeti, jer se smatralo ako se svijeća ugasi brzo, da će i osoba ubrzo umrijeti.³⁹

Ko nije iša na ponoćku, iša bi ujutro u crkvu. Kasnije bi svi opet sili skupa za stol, upalile bi se tri sviće zabodene u pšenicu, molilo se i jilo. Nakon ručka bi se svića gasila tako šta bi najstariji muški član umočia komad kruva u vino i s njime kaplja iznad sviće. Išlo se čestitat Božić po svim kućama. Par dana nakon bi se još slavilo jer su bili Sveti Stipan, Sveti Ivan pa tako do Nove Godine.⁴⁰

Sljedeći dan nakon Božića, 26. prosinca, slavi se blagdan sv. Stjepana i taj dan se naziva Stipanjdani, Stipanje ili Štefanje. Pošto se sv. Stjepan smatra zaštitnikom konja, taj dan narod je posebnu pažnju posvećivao konjima. Seljaci tada u mnogim krajevima izlaze vani s konjima i utrkuju se.⁴¹

„U hrvatskoj kulturnoj baštini štovanje sv. Stjepana prvomučenika seže u 6. stoljeću. O tome svjedoče ranokršćanske crkve od Istre do Cavtata posvećene tome svecu. Blagdan kao i spomendan karakteriziraju vjerski i brojni narodni običaji. Mnoge obitelji, za svoju brgulu (krsnu slavu), uzeli su blagdan ili spomendan sv. Stjepana. Na blagdan kao i na spomendan sv. Stjepana hodočasti se svečevim svetištima. Neki hodočasnici na blagdan idu na hodočašće jašući na konju, a neki u konjskim kočijama. Poslije procesije i svete mise organiziraju se velika narodna veselja. Održavaju se čestitarski ophodi. Mladići i djevojke do pred večer igraju kola tako iskazujući simpatije. Domaćini izvode konje jašući ih i utrkujući se. Uz spomendan Našašća (3. kolovoza) vezuje se paljenje krjesova.“⁴²

³⁸Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4), Split, 2010., str. 467.-488.

³⁹Usp. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croaticaet Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015., str. 399.-435.

⁴⁰Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazala mi je spomenuta Dinka Milun.

⁴¹Braica, Silvio, *Božićni običaji*. EthnologicaDalmatica, Split, 2004., str. 8.

⁴²Dragić, Marko, *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, EthnologicaDalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, 2020., str. 38.-39.

Dva dana nakon Božića tj. 27. prosinca se slavi blagdan sv. Ivana Apostola ili kako se taj dan u narodu još naziva - Ivandan, Ivanjdan, Ivanuš, Janušovo. „Tada se vrši blagoslov vina u crkvama. Iznosi se božićna slama, stavlja na voćke i pali se koleda. Na taj dan bi se kuća pomela što se nije smjelo raditi na sam Božić ili Stipandan.”⁴³

Spomendan *Nevina dječica* slavi se 28. prosinca. „Tada su djeca obilazila kuće i pozdravljala ukućane riječima: “Na zdravlje vam došla nevina dica”, a domaćice su ih darivale kolačima, jabukama, orasima, lješnjacima. Majke bi na taj dan išibale svoju dječicu kako bi se prisjećala onoga dana kada je Herod poubijao svu djecu misleći da će među njima ubiti i Isusa.”⁴⁴

4. Silvestrovo

Silvestar je bio trideset i treći papa. Papom je postao 314. godine i za razliku od njegovih prethodnika koji su umrli mučeničkom smrću, bio je prvi papa koji je umro prirodnom smrću. Bio je jako milostiv i svi su ga voljeli. Uspostavio je post srijedom, petkom i subotom, a četvrtak je posvetio kao nedjelju. Njegov spomendan slavi se 31. prosinca, a taj dan naziva se Silvestrovo.⁴⁵

Jakob Voraigue navodi legendu u kojoj je Konstantin zapovjedio ubojstvo svih kršćana zbog čega je Silvestar pobjegao u planine. Bog kažnjava Konstantina teškom bolešću za koju je navodni lijek da se okupa u vrućoj krvi tri tisuće male djece. Kad je Konstantin ugledao uplakane majke, odustaje od svoje nakane. Konstantinu se u snu ukazuju sv. Petar i Pavao koji mu govore da je Bog imao milosti za njega zbog toga što je pustio djecu te da u planinama pronade Silvestra koji ga treba krstiti kako bi bio izliječen. Vitezovi pronalaze Silvestra i on odlazi kod Konstantina. Silvestar je otvorio knjigu i pokazao mu slike svetog Petra i svetog Pavla. Nakon toga Konstantin odlazi u crkvu svetoga Petra, a deseti dio svoga posjeda daje Crkvi.⁴⁶ „Car Konstantin I. Veliki izdao je zapovijed da se u cijelom Rimskom

⁴³Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 147.

⁴⁴*Isto.*

⁴⁵Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), 2015, str. 304.-305.

⁴⁶*Isto*, str. 307.-308.

Carstvu ima štovati Isus Krist kao jedini pravi Bog. Milanski edikt objavio je godine 313., kojim je kršćanstvo postalo slobodna vjera (...) Konstantinov edikt objavljen je 7. ožujka godine 321., a njime je uveo nedjelju kao građansku instituciju i zapovjedio njezino svetkovanje⁴⁷

„Silvestrovo karakteriziraju vjerski običaji i obredi: molitve, mise zahvalnice, škropljenje čeljadi, blaga, kuće, dvorišta i štale.”⁴⁸ Ljudi se opraštaju od protekle godine i mole za što uspješniju i bolju nadolazeću godinu. U crkvama se održavaju mise zahvalnice. Do druge polovice dvadesetog stoljeća nije se obilježavao doček Nove godine, zbog praznovjerja da se ne zna što čovjeka čeka sutra i da se živi dan po dan.

*Nije se neka velika važnost pridavala Novoj Godini, nije bilo nekog velikog slavlja i izlaženja ka šta je to danas. Neki bi otišli na komin, tu bi se malo pojilo i popilo šta se imalo, popričalo. Nije se dugo stalo, jer se sutra sve normalno tribalo radit i nastavit sa svojom svakodnevnnon rutinon.*⁴⁹

Još neka od praznovjerja koja se povezuju uz doček Nove Godine uključuju barem jedan komad crvene odjeće, skakanje iz stolica točno u ponoć kako bi godina bila što uspješnija, stavljanje novca u novčanik za što bolje financijsko stanje u idućoj godini. Također se vjeruje da će osoba koja prva čestita biti od iznimne važnosti u budućnosti.⁵⁰

5. Sveta tri kralja

Sveta tri kralja, ili Tri mudraca od istoka kako se nekad ovaj blagdan nazivao, predstavljaju završetak božićnih blagdana. U skladu s tim, na taj dan se uklanjaju svi božićni ukrasi, a drvce se također iznosi iz kuće. Na Sveta tri kralja ili uoči tog blagdana blagoslivlja se voda, koja se još naziva *kršćena* ili *sveta voda* i koja se čuva do iduće godine. S blagoslovljenom vodom se po potrebi škrope ukućani, imanje i stoka⁵¹ „Prije izlaska sunca na blagdan Sv. tri kralja domaćin blagoslovljenom vodom škropi stoku moleći se Bogu. Domaćica na isti način škropi vrt, dvorište i dr. (...) Poslije podne gazda škropi njive,

⁴⁷Isto, str. 308.-309.

⁴⁸Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), 2015, str. 310.

⁴⁹Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazala mi je spomenuta Dinka Milun.

⁵⁰Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), 2015, str. 321.-322.

⁵¹Dragić, Marko. *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 98.-99.

vinograde, livade, košnice. Žene su blagoslovljenu vodu čuvale po deset i više godina nadolijevajući je svake godine. Vjerovalo se da je starija vodokrsna voda učinkovitija protiv demonskih bića: vještica, mora, vukodlaka i dr.”⁵²

Još neki običaji i vjerovanja koja se povezuju s blagdanom Sveta tri kralja su da se na taj dan „iznosi ugljen, pepeo i nedogorjeli badnjak i ostavlja u vinogradu ili voćnjaku ili masliniku i sl. i služi kao zaštita od nevremena i za uspješniji rod.”⁵³ Također se vjerovalo da se uoči Sveta tri kralja rastvori nebo, a onaj koji to vidi i u tom trenu zaželi želju, ta ista želja će mu se i ostvariti.⁵⁴

6. Velike poklade

„Od 7. siječnja do Čiste srijede, razdoblje je poklada ili karnevala (krmjeval). Intenzivni pokladni običaji i događaji traju nedjelju, ponedjeljak i utorak, pred Pepelnicu (Čistu srijedu). U ta tri dana se gostilo i obilno jelo, posebno u utorak navečer pred korizmu jer je većina ljudi postila sve do Uskrsa. Te dane narod naziva: Velike poklade ili Završne poklade.“⁵⁵

Ophod maškara obično bi se odvijao u utorak prije Čiste srijede, a obilježavaju ga „zastrašujuće maske i drugi odjevni rekviziti, buka, galama, zvonjava zvona privezanih na maškare (mačkare), pjesme, šale i tako dalje. Time se htjelo otjerati demone od domova i štala; ljudi i stoke.”⁵⁶ Maškare su hodale po selu i običaj je bio da ih domaćin kojeg posjete počasti, u to vrijeme najčešće hranom i pićem.

Na Uskrs bi se već počelo misliti od Poklada, 40 dana prije samog Uskrsa. Na pokladni utorak bi se spremila malo bolja hrana, da je malo mrsnija. Posli toga se ne bi mrsilo do Uskrsa i ljudi bi pivali:

„Pokladi, pokladi,

s guzicon se okladi.

Nema mrsa

⁵²Isto, str. 100.

⁵³Isto, str. 109.

⁵⁴Isto, str. 110.

⁵⁵Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, 8 (1), Zadar, 2013., str. 156.

⁵⁶Isto, str. 158.

U Putnikoviću⁵⁸ i pripadajućim zaseocima pokladno vrijeme počinje na male poklade (nedjelja prije velikih poklada), nedjelju velikih poklada (posljednja nedjelja prije čiste srijede) i završne poklade (utorak prije čiste srijede). Stanovnici svih uzrasta su se maškarakali i odijevali u različite likove na uglavnom u nedjelju velikih poklada i završne poklade. Glavna okosnica poklada ovog mjesta je običaj ophoda bijelih maškara. Ophod bijelih maškara su tradicionalni jedinstveni pokladni običaj mjesta Putnikovići na poluotoku Pelješcu. Čini ga ples koji se zasniva na legendi, koja potječe iz doba vojnih pohoda na ovim područjima (spominjala se turska vojska, no ta činjenica nije potvrđena). Ovim prostorima su prolazile brojne vojske te su mnogi Pelješčani bili zarobljeni i odvedeni. Među njima je bio i mladić iz Putnikovića, koji je bio prisiljen ostaviti svoju zaručnicu. Na rastanku je od djevojke tražio zakletvu na vjernost, što je ona i napravila. Prolazili su dani, a djevojka nije znala ništa o svom mladiću. Pojavljivaju su se mnogi prosci, no ona ih je odbijala čekajući svog zaručnika. Nakon dugo vremena mladić je pobjegao iz zarobljeništva i pronašao put do Putnikovića. Bilo je vrijeme karnevala ili poklada. S maskom na licu došao je u dom svoje zaručnice da se uvjeri u njenu vjernost, te, uvjerivši se u to, okupio svatove i odredio dan vjenčanja. Na dan vjenčanja okupilo se maskirano društvo sa sabljama i došlo po djevojkama. Kroz navedni ples ta legenda i danas živi. U pretpokladno doba u mjestu Putnikovići okuplja se muška družina kako bi uvježbala ples bijelih maškara. U pokladnu nedjelju na dogovorenom mjestu družina se oblači u bijela odijela, po čemu su maškari i dobili ime. Složeni u parove kao svadbena povorka, bijeli maškari obilaze zaseoke Putnikovića po već određenom redu. S njima putuje i jedan od uglednijih osoba iz mjesta koji nije maskiran, te iz kubure najavljuje dolazak i odlazak maškara. Barjaktar je na čelu povorke te, kada dođe u selo, barjak predaje domaćinu sela na čuvanje tijekom izvođenja plesa. Nakon što se odrade ritualne radnje, ples započinje. Nakon plesa bijeli maškari otkrivaju svoja lica te zaplešu polku s djevojkama odjevenih u narodnu nošnju. Nakon polke, domaćini pozivaju maškare da im se pridruže za stolom punim jela vrijednih domaćica, koji su pripremljeni upravo njima u čast.⁵⁹

⁵⁷Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazao mi je Mate Milun, rođen 1960. godine u Dicmu.

⁵⁸Putniković je mjesto u središnjem dijelu poluotoka Pelješca.

⁵⁹Zapisala sam 2020. godine u Dubravi na Pelješcu. Kazala mi je Valentina Vitković, rođena 1989. godine u Dubravi.

Ključne figure bijelih maskara su: barjaktar, redar, mladoženja i mlada. Barjaktar je odjeven u crveno odijelo i nosi barjak koji je ukrašen trakama i cvijećem. Redar nosi bijelo odijelo, a na njegovim hlačama je prišivena crvena traka. Kad je riječ o tradicionalnom ophodu bijelih maskara za vrijeme poklada, njih prati i pucač iz kubure.⁶⁰

Sam ples izvodi se u trajanju od oko pet minuta uz instrumentalnu pratnju *mješnica*, a samom plesu prethodi niz ritualnih radnji pri kojima se predstavljaju *mladoženja* i *mlada*. Najprije bijeli maskari u parovima dolaze u koloni na guvno te se situiraju u središtu kruga. Djevojke odjevene u narodnu nošnju, slijede iza njih, također u parovima te se smještaju najčešće izvan guvna u polukrug. Redar, figura u muškim maskarama s crvenom trakom uzduž noge, jednim stupanjem noge daje znak da su svi na mjestu te se parovi razdvajaju (ženske maskare odvajaju ruke od muških maskara). Drugim stupanjem noge muške i ženske maskare se okreću jedni prema drugima, tako da su okrenutili licem u lice, svak svom paru. Redar treći put stupne nogom na što muške maskare izvlače mačeve te ih naslanjaju na rame. Redar četvrti put stupne nogom na što se i muške i ženske maskare četiri koraka odmaknu unazad. Slijedi predavljanje mladoženje i mlade. Redar odlazi do mlade, koja je predstavljena kao figura u ženskim maskarama u ružičastoj košulji, okićena zlatnim nakitom, nakloni joj se te je uzme „pod ruku“ te odvede do stolice gdje ona sjeda. Redar se nakloni te odlazi do mladoženje koji je predavljen kao figura u muškim maskarama s bogato izrađenom maramom vezanom preko ramena. Također mladoženju „pod ruku“ vodi do stolice smještene do mlade. Mladoženja uz obostrani naklon sjeda. Zatim redar provjerava svoje „plesaće“: odlazi od jednog do drugog ogledajući se s njima licem u lice te ih provjerava da su jednako udaljeni jedni od drugih. Prvo počinje od muških maskara. Kad su obe vrste, i muške i ženske maskare, postavljene kako treba, zamahiva mačem te odlazi prema mladoženji. Mladoženja ustaje te s redarom izvija mač u zraku. Redar odlazi na svoje mjesto, a mladoženja još jednom provjerava maskare. Nakon provjere, mladoženja odlazi do mlade, naklanja se te je pod ruku vodi do njenog mjesta u ženskim maskarama te se uz naklon vraća na svoje mjesto. Muške maskare sada drže mačeve u zraku te svirač jednim stupanjem noge daje znak za početak plesa. Ples se izvodi tako da maskare plešu jedni prema drugima, zatim mijenjaju strane i smjer kretanja. Jači udarci nogom muških maskara znači kraj plesa. Na kraju plesa maskare se nalaze kao na početku, u formaciji okrenuti licem u lice. Redar daje znak stupanjem noge da se maskare ponovno odvoje četiri koraka unazad. Maskare skidaju masku te počinje ples s djevojkama. Prvi po djevojku odlaze mladoženja i

⁶⁰Vitković, Valentina, Bijeli maskari Putnikovića. Kulturno umjetničko društvo *Putniković*, 2016., str. 23

mlada, zatim ostale figure. Parovi plešu sve dok mladoženja ne vikne komandu „U kraj!“. Tada se figure slažu u kolo, prema položaju u formaciji Bijelih maskara. Najprije se smješta barjaktar sa svojom djevojkom, a s njegove desne strane u krugu mora se smjestiti figura ženskih maskara koja je u Bijelim maskarima bila njegov par, odnosno plesač nasuprot njemu (također s djevojkom). Tako redom sve figure maskara dok se ne formira kolo koje je postavljeno kao muška maskara – ženska maskara – muška maskara, itd. Mladoženja mora biti siguran da su svi na mjestu, on vodi računa da kolo pravilno izgleda. Kad vidi da je sve kako treba, daje komandu „Jedna naprijed!“. Tada djevojke napuštaju svog plesača te odlaze do slijedećeg. Komanda „Jedna naprijed!“ se ponavlja više puta, najčešće tri do četiri puta. Poslije uzastopnog ponavljanja komande „Jedna naprijed“, mladoženja daje vikne komandu „Svaka svome!“, na što djevojke napuštaju svog trenutnog plesača te, kretajući se u krugu korakom polke, odlaze do svog prvog plesača. Mladoženja zatim daje komandu „U dvoje!“ na što se muški i ženski par Bijelih maskara približavaju, pri čemu je muška maskara s djevojkom na rubu kola, a ženska maskara unutar kola, ali su blizu. Slijedi komanda „Promijeni!“ na što se djevojke u parovima mijenjaju. Djevojka muške maskare se zavrti te odlazi ženskoj maskari. Potom ženska maskara s djevojkom plešući odlazi na mjesto muške maskare na rub kola, a muška maskara odlazi unutar kola. Nakon toga komanda „Promijeni!“ se na taj način ponavlja još tri puta, što se odvija ukupno četiri puta tijekom plesanjapolke. Nakon četvrte komande „Promijeni!“ djevojke plešu opet sa svojim prvim plesačima, a parovi se razdvajaju u formaciji kola. Posljednja komanda je „Šetnja!“ prilikom čega plesanje polke prestaje, plesač vodi pod ruku svoju plesačicu, barjaktar uzima barjak kod domaćina te u formaciji kolone izlaze iz guvna. Slijedi čašćenje za stolom punim hrane i pića te druženje s domaćinima sela. Nakon toga Bijeli maskari se zahvaljuju domaćinima na gostoprimstvu i čašćenju te odlaze u iduće selo.⁶¹

Bijele maskare među prvima je Josip Miličević koji je tijekom terenskog istraživanja 1964. godine zabilježio ophod bijelih maskara kroz rukopise, fotografije i videozapise. Te godine je ples zadnji put izveden sve do 1996. kada je Kulturno umjetničko društvo *Putniković* počelo obnavljati i njegovati običaj ophoda bijelih maskara. Potaknuta folkloristom Vidom Bagurom, Hrvatska radio televizija 1997. godine snimila je dokumentarni film pod naslovom *Bijeli maskari Putnikovića*.⁶²

⁶¹Zapisala sam 2020. godine u Dubravi na Pelješcu. Kazala mi je spomenuta Valentina Vitković.

⁶²Vitković, Valentina, *Bijeli maskari Putnikovića*. Kulturno umjetničko društvo *Putniković*, 2016., str. 26.-40.

Pored navedenog običaja koji još živi, postoje manje poznati običaji koji su ostali u nekim zaseocima Putnikovića vrlo čvrsti. Radi se o različitim zavjetima. Tijekom velikih poklada nije se smjelo raditi čitav niz svakodnevnih radnji, a neke obitelji čak nisu radile u polju ni oko kuće tih dana. Obitelji koje su uzgajale ovce, bile su zavjetne u nedjelju veliki poklada zaklati ovna ili janje te krvlju okrvaviti zidove, a posebno nadvratnik. Krvlju se moralo politi po zidovima ili nacrtati križ. Tko nije imao ovce, zaklao bi bilo koju drugu životinju te napravio isti postupak s krvlju. Tko nije uopće imao domaćih životinja, kod svećenika bi se platila misa. Taj zavjet se zvao *zavjet za živo*. Ukoliko je obitelj imala domaće životinje, a nisu napravili klanje, smatralo se da će tijekom iduće godine doživjeti neku nesreću. O svemu svjedoče stanovnici Putnikovića koji i danas poštuju ovaj običaj. Tijekom pokladnog vremena nije se smjelo spomenuti riječ *miš*, čak se nije smjelo spomenuti tu životinju u bilo kojem kontekstu. Ta se riječ izričito izbjegavala ili bi se zamijenila s riječju *kamenjar*. Smatralo se ukoliko se spomene ta riječ da će miševi pojesti odjeću ili nešto drugo u toj obitelji. U vrijeme poklada nije se smjela mesti kuća, prebirati po ormarima i zato se nosila odjeća koja se iznijela van ormara ili prva odjeća s reda u ormaru. Ništa se nije smjelo unositi u kuću, primjerice unijelo bi se drva dovoljno za tri ili više dana, odjeća se nije prala tih dana i slično.⁶³

7. Korizma

Vrijeme Korizme traje četrdeset dana te prevladava post, molitva i pripreme za sami dan Uskrsa. „Svaka od šest korizmenih nedjelja ima svoj naziv. Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a šesta je Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica.“⁶⁴

Korizma označava prijelazno razdoblje. To je razdoblje duhovne obnove, kada ljudi kroz post i molitvu odbacuju svoj prethodni život te se zajedno s Isusovim uskrsnućem spremaju za svetost. Osim duhovnog čišćenja, u nekim krajevima se čisti i tijelo, kuća i okućnica. Ljudi tada operu cijelo posuđe kako ne bi bilo tragova mesa u tom posnom razdoblju.⁶⁵

⁶³Zapisala sam 2020. godine u Dubravi na Pelješcu. Kazala mi je spomenuta Valentina Vitković.

⁶⁴Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 153.

⁶⁵Čapo-Žmegač, Jasna (1997): *Hrvatski uskrsni običaji*. Zagreb. Golden marketing, str. 141.

Tih 40 dana bi se postilo, ne bi se vinčavalo, ne bi se čak ni pivalo po selu. Navečer bi se molila krunica.

Tek udanoj ženi bi njezina mater nosila njoj i mužu dvadesetak duzina jaja. Govorilo bi se da baba ide nasaditi zeta, odnosno pomoć da joj kćer zatrudni.⁶⁶

Po čistoj srijedi nastupa vrijeme korizme ili pripreme za najveći kršćanski blagdan. Stanovnici su lovili ribu i sušili je, čuvali u bancima ili maškadurima i spremali je na tradicionalni način petkom.⁶⁷

7.1. Veliki tjedan

Veliki tjedan obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa, a ti su dani obilježeni nizom tradicijskih običaja. Cijelo to razdoblje je obilježeno postom i skrušenom molitvom. Na taj način se ljudi spominju Isusove muke koju je podnio za cijelo čovječanstvo.⁶⁸

Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje slavi se u nedjelju prije Uskrsa. Neki od običaja koji se vežu uz blagdan Cvjetnice su umivanje u vodi s cvijećem i blagoslov maslinovih grančica. Po običaju se na Cvjetnicu umiva u izvorskoj vodi u koju se dan ranije stavlja različito poljsko cvijeće poput ljubičica. Vjerovalo se da u umivanje u toj vodi pospješuje ljepotu lica i održava mladolikost.⁶⁹ „Narod je dočekao Isusa, mašuci palminim i maslinovim grančicama i rasprostirući svoje haljine, putem kojim je Isus išao jašuci na magarcu. Silan svijet koji je čuo da Isus dolazi u Jeruzalem uzeo je palmine i maslinove grančice i izišao mu u susret.”⁷⁰ U spomen na taj događaj na blagdan Cvjetnice se blagoslivljaju maslinove grančice. Osim masline mogu se blagosloviti i grančice jele, šimšira, lovora i sl. Vjerovalo se da blagoslovljene grančice štite kuću i njezine ukućane od zlih sila i bolesti. Upravo iz tog razloga su se grančice držale u kući, najčešće zataknute za okvir neke svetačke slike, kao i u štali kako bi zaštitile stoku. Grančice su se također stavljale i u polje i vinograd, a još bi se iste škropilo blagoslovljenom vodom kako bi se zaštitili od nevremena i raznih bolesti.⁷¹ „Nakon blagoslova maslinovih grančica slijedi pjevanje Muke Isusove, a na kraju obreda izlaže se Sveto Otajstvo i započinje 40-satno klanjanje *kvarantore* ili svete ure

⁶⁶Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazao mi je spomenuti Mate Milun.

⁶⁷Zapisala sam 2020. godine u Dubravi. Kazao mi je spomenuti Veseljko Mrčavić.

⁶⁸Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8 (8), Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 156.

⁶⁹*Isto*, str. 156.-157.

⁷⁰*Isto*, str. 159.

⁷¹*Isto*.

koje označavaju udarci zvona. Na Gospinom oltaru je napravljen Isusov grob kojeg u Svetom trodnevlju u narodnim nošnjama čuvaju žudije smjenjujući se svaki sat vremena. Sveto otajstvo se iznosilo na jutarnjoj misi, a na večernjoj se vraćalo na glavni oltar (...) Isti obred se ponavlja ponedjeljkom i utorkom, a svete ure završavaju u srijedu u podne.”⁷² Nakon Gospinog plača, u sjećanje na Kristovo bičevanje, ljudi bi lupali štapićima ili baturikama po klupama i tako nekoliko minuta proizvodili zaglušujuću buku. Taj postupak se nazivao baraban.

Na Cvjetnicu smo išli na misu s grančicama maslina. Ujutro bi se djevojke umivale u vodi u koju se stavljalo proljetno cvijeće. Običaj koji postoji odavnine i koji se njeguje i danas je običaj izrade golubica od srčike drva smokve. Golubice su izrađivali i žene i muškarci ujutro na dan Cvjetnice. Za izradu golubica potrebno je ubrati mladice smokve te otkinuti komade grančice od koljenca do koljenca te tankim šapićima istisnuti srce kako bi se formirao spužvasti bijeli štapić. Istisnuti bijeli štapić tj. srce stavlja se u vodu da dobije volumen. Za jednu golubicu potrebna su tri takva štapića: jedan za tijelo, jedan za krila i jedan kojim se povezuju štapići u cjelini. Plavom bojom se nacrtaju dvije točke, što predstavljaju oči golubice, a crvenom bojom se nacrtava kljun golubice. Golubice se stavljaju na granu masline koja se blagoslivlja na Cvjetnicu. Blagoslovljena grančica masline se čuva do iduće Cvjetnice. Ona se nikako ne smije baciti, već se spaljuje na ognjištu.”⁷³

„Veliki ili Sveti četvrtak je dan Isusove posljednje večere. Po predaji, Gospa je čekala Isusa s večerom. Pripremila je zelje, ali Isusa nije bilo jer su ga uhvatile i otjerale džudije. Radi toga, tradicionalno se na taj dan priprema zelje, te se u narodu Veliki četvrtak naziva i Zeljavi ili Zeleni četvrtak.”⁷⁴ Na Veliki četvrtak se niša nije smjelo raditi na zemlji, jedino je bilo dopušteno pomagati sirotinji.⁷⁵

⁷²Isto, str. 162.

⁷³Zapisala sam 2020. godine u Dubravi. Kazao mi je spomenuti Veseljko Mrčavić.

⁷⁴Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8 (8), Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 164.

⁷⁵Isto, str. 166.

Veliki petak je dan žalosti i sjećanje na Isusovu muku i smrt. Taj dan se ne održava euharistijsko slavlje, s oltara je maknut križ, svijećnjaci i cvijeće. Ne smije se raditi na zemlji i obavezan je post.⁷⁶

„Na Veliki Petak ide se na posljednji Križni put (...) Na Veliki petak u mnogim mjestima stoljećima se ide za Križem. Polazi se iz crkve. Nose se tri križa; jedan veliki i dva mala. Kako se na Veliki četvrtak križevi prekrivaju ljubičastim velom, križevi se nose tako prekriveni. Narod ide u povorci kao da je sprovod. Kanta se Muka Isusova i pjevaju Psalmi.”⁷⁷

Na Veliku ili Bilu subotu djevojke i žene uređivale su domove i dvorišta, a muškarci tjerali stoku na pašu. Na taj dan je običaj bilo umivanje u tek blagoslovljenoj vodi. Još jedan običaj koji se veže za taj dan je obnova kućne vatre i svećenik je pred crkvom blagoslivljao vatru. Na blagoslovljenoj vatri pali se uskrsna svijeća koja označava Kristovu pobjedu nad smrću i njegovo uskrsnuće. U toj svijeći nalazi se pet zrna tamjana koja predstavljaju pet Isusovih rana. Također se navečer palio uskrsni krijes.⁷⁸

Na Veliku subotu se blagoslivlja jelo koje će se blagovati na Uskrs. U crkvu se nosi košara s hranom koju se prekrije krpom ili ručnikom koji se pomiču u trenutku kad svećenik krene blagoslivljati. U košari su se nekad nosila samo jaja, a u novije vrijeme se nosi i sirnica.⁷⁹

*Na Veliki Četvrtak bi se pridvečer išlo na misu. Taj dan su se u crkvu nosili barabani. Baraban je bia štap koji se nosia u sićanje na barabu iz Biblije s kojim bi se dica, kad bi izašla iz crkve zezala i međusobno šibala. Misa bi opet bila pridvečer i na Veliki Petak. Došla bi Bila Subota (Velika Subota) i pekla bi se posvećenica, kuvala jaja koja su se bojala u vodi u kojoj je bila kapula ili trava. Navečer bi se išlo na ponoćku kako bi se posvetila jaja. Ujutro bi se svi digli na uskrsni doručak, a taj dan bi se skuva i malo svečaniji ručak.*⁸⁰

Sama priprema za veliki tjedan i sam veliki tjedan nisu bili vezani uz neke velike običaje. Jaja su se bojala u ljuskama luka iz kojih se kuhanjem dobivala

⁷⁶Isto, str. 167.

⁷⁷Isto, str. 168.

⁷⁸Isto, str. 171.-173.

⁷⁹Isto, str. 174.

⁸⁰Zapisala sam 2016. godine u Dicmu. Kazao mi je spomenuti Mate Milun.

svijetlosmeđa boja. Na Veliki petak postilo se te se obavezno išlo na obrede u crkvu. Prilikom obreda izvršava se procesija s iluminacijom, koja se održava i danas. Na veliku subotu se pored blagoslova svjetla i vode, održavao i blagoslov hrane. Domaćice bi pripremile košaru s namirnicama za blagoslov, a tamo bi bilo domaćeg kruha, pancete, sol, šibice i druge namirnice po želji. Jaja su se bojala u lučini tj. kuhala su se u vodi s octom i ljuskama domaćeg luka. Dobivena boja je crveno-smeđa. Na jaja bi se učinio otisak od listova na način da bi se na jaje prislonio list djeteline (ili neke druge biljke npr. peršin, ruža i sl.), omotao velom ili prozirnom tkaninom (u zadnje vrijeme komadom najlonske čarape), jako stisnulo te kuhalo u boji od lučine.⁸¹

8. Sveti Juraj

Sveti Juraj jedan je od četrnaest Božjih pomoćnika. Nakon očeve smrti odlazi u Palestinu i postaje vojnik. Juraj je bio veoma popularan među vojnicima, no zbog svog prelaska na kršćanstvo ubrzo dolazi u sukob sa zapovjednom strukturom u vojsci. Nakon majčine smrti, sav svoj imetak razdijelio je siromašnima. Car Dioklecijan donosi odluku u kojoj planira uništiti kršćane čemu se Juraj usprotivio i stao u obranu kršćana. Dioklecijan je pokušao odvratiti Jurja od kršćanstva što nije uspio čak niti pod prijetnjama mučeništva. Juraj je uhićen i utamničen. Jurja su mučili tako što su ga privezali za kotač na kojem su bili usađeni čavli koji su pri svakom pokretu kidali komade tijela i dubili u njemu brazde. No od svega toga on nije umro, štoviše sve rane su mu zacijelile. U tamnici mu se ukazuje Krist i govori kako će tijekom sedam godina umrijeti i oživjeti tri puta⁸²: „Vrač je Jurju dao vrč zmijskoga otrova. Juraj je prekrizio vrč, ispio ga i ostao živ. Vidjevši to vrač se obratio na kršćanstvo i podnio mučeničku smrt. Jurja su, potom, mučili na kotaču, ali su anđeli polomili noževe na kotaču i Juraj je ostao živ. Zatim su Jurja bacili u kotao s rastopljenim olovom, ali je ostao neozlijeđen.”⁸³ Sudac Dacijan najprije naređuje da konji vuku Jurja po gradu i da ga raščetvore, a na kraju zapovijedi da mu odrube glavu, a tijelo iskomadaju i bace u bunar. Anđeli su iz bunara izvadili Jurjevu glavu.

⁸¹Zapisala sam 2016. godine u Dubravi. Kazao mi je spomenuti Veseljko Mrčavić.

⁸²Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*. Croaticaet Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 270.-271.

⁸³*Isto*, str. 271.

Sv. Juraj se u narodu smatra višestrukim zaštitnikom. „U narodnoj je tradiciji sveti Jure zaštitnik od teških bolesti: bolesti s jakim grčevima, visokom vrućicom, padavicom, kužnom epidemijom. Zaštitnikom je: ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila. Zaštitnikom je od pogibelji na vodi (...) Djevojke i žene svetoga Juru štuju kao zaštitnika od napasnika.”⁸⁴

Blagdan sv. Jurja slavi se 23. travnja, a uz njega se veže običaj ranog ustanjanja. Vjerovalo se da onaj koji se na Jurjevo kasno ustane da će cijelu godinu kasniti i biti pospan. Zato su se ljudi na Jurjevo ustajali prije izlaska sunca. „Vjerovalo se da sveti Jura prolazi kolima prije nego svane i koga zateče u krevetu, pregazi ga, i taj će cijelu godinu biti lijenčina i spavalica, i nikakve koristi od njega neće biti.”⁸⁵ Osim navedenog običaja, blagdan sv. Jurja povezan je i s ljubavnim proricanjima. Sadila su se primjerice dva pera luka koja su bila privezana koncima. Vjerovalo se da će se djevojka na čiju se stranu nagnu pera udati. Uz sv. Jurja se još vežu i običaji umivanja, škropljenja, kićenje zelenilom, blagoslovi i procesije.⁸⁶

*Sićan se da je mater uvik dan prije sv. Jure brala zelenila šta je mogla nać i onda kitila vanka kuću i malo bi stavila i na štalu. To se davno prije radilo, sad se to i zaboravilo.*⁸⁷

Večer prije Đurđevdana, tj. dana svetog Jurja koji se slavi 23. travnja, okupljali bi se momci i pripremali običi zetove mjesta. Zetovi su bili stanovnici koji su se priženili u ženinu kuću tj. otišli za zeta. Radi se o malom broju zetova, jer se uglavnom cure udaju i odsele u muževu kuću. Ovaj običaj se zasniva na posjećivanju upravo tih zetova. Cilj je bio zabaviti se i posjetiti zetove. Momci bi došli ispred kuće i zazivali zeta da izađe i da ih pozove u kuću te počasti. U većem broju slučajeva zetovi bi otvorili te počatili vinom, prošekom, pršutom, kolačima i slično. Međutim, kada zet ne bi izašao i ne bi otvorio kuću, momci bi donijeli rogiza (gole grane tj. grane bez lišća) ili starih štednjaka, aparata, drva, bačava, željeza i različitog smeća te zatrpali kućna vrata tako da zet i ostali ukućani sutra ne bi mogli izaći iz kuće. Ovaj običaj se zove i trubljenje rora jer se rora zapravo nazivaju zetovima, a momci idu od kuće do kuće te

⁸⁴Isto, str. 272.

⁸⁵Isto, str. 285.

⁸⁶Isto, str. 284.-289.

⁸⁷Zapisala sam 2020. godine u Dicmu. Kazala mi je spomenuta Dinka Milun.

*galame, trube i viču kako bi svi znali da oni dolaze. Običaj se izvodio svake godine, no posljednih godina sve manje i manje.*⁸⁸

Sačuvan je velik broj legendi o sv. Jurju. Jedna od njih govori o Jurjevoj pobjedi nad zmajem.

*Bia negdi jedan grad, a kraj grada jezero. U tom jezeru je bia zmaj, on bi svako par dana izaša iz jezera. Preplašeni seljaci su mu žrtvovali ovce, no kad je ovaca nestalo nisu znali šta će, pa su mu počeli davat cure da ih pojede. Svako par dana su mu drugu curu ostavili zavezanu kraj jezera. I baš je doša red na neku mladu lipu, mislin da je bila kraljeva ćer, princeza. Seljaci su je ostavili kraj jezera zavezanu, ona je počela plakat, a onda je doša sveti Jure, baš kad je zmaj izronia iz jezera. Sveti Jure je uspia probit zmaja mačen i ubit ga, i spasit princezu. Nakon što su seljaci vidili da je Jure ubia zmaja i da je Jure kršćanin svi su se pokrstili.*⁸⁹

U sinjskom kraju postoji legenda kako je mjesto nekadašnjih Gavanovih dvora gdje se pojavilo Miloševo jezero, upravo ono mjesto gdje je sv. Juraj ubio zmaja. Zbog toga se u sinjskoj krajini još uvijek čuva i pripovijeda versificirana legenda o sv. Juri:

Veseli se, Bosno, zemljo slavna,

koja jesi na glasu odavna!

Eto tebi lita pramalita

i u litu sveca Jurjev-dana,

5. *koji nosi ugodnih darova:*

tihe rose, zelenih dubrava;

po planinam prokopnit će sniže,

po dubravam procvasti će cmilje,

po bostanu rumene ružice,

10. *što no beru mlade divojčice.*

Još će Jure veću radost donit,

⁸⁸Zapisala sam 2020. godine u Dubravi. Kazao mi je spomenuti Veseljko Mrčavić.

⁸⁹Zapisala sam 2020. godine u Dicmu. Kazao mi je spomenuti Mate Milun.

*od nemila zmaja izbaviti,
a što no je u Širinu gradu.
Pa mu daje širenska gospoda,
15 njemu daju mita i darova:
Sve na noću po jalovu ovcu,
na danak po divojku mladu.
Vas se Širin redom obredio,
redak dođe od Širina kralja
20 i njegove kćerice jedinice,
po imenu mlade Sultanice.
Lipo ju je babo opremio,
al' za kralja ko da pridavao:
Na nju meće veru i prstenje,
25 a na glavu sva od zlata krana.
Kad je biše babo opremio,
sit se babo biše naplakao:
"Kćeri moja, drago dite moje,
kad mislio tebe okruniti
30 i na tvoje misto postaviti te,
evo ću te jadan prigoriti,
nemilome zmaju od Proždora!
Kćeri moja, drago dite moje,
ne ostavljaj Akarona svoga,
35 nit poznaji Boga velikoga,*

neg poznaji Akarona svoga,

što no ti ga babo sakovao

sve od zlata i bisera plava."

A lipše je majka naučila

40 *i nauke pak njojzi davala:*

"Kćeri moja, draga dušo moja,

ti ostavi Akarona svoga,

poznaj, kćeri, Boga velikoga,

ne bi li te Bože izbavio,

45 *iz take te nevolje vadio!"*

Dade babo njojzi pratioce:

Za svatove širensku gospodu,

za jengije širenske gospoje.

A divojka i odviše lipa,

50 *a koliko stala i pristala,*

toliko je mudra i pametna;

pa ga ide preko Širin-grada,

svakog ona ljubi i celiva.

Dođe ona nemilom jezeru:

55 *pobigoše širenska gospoda,*

osta tute lijepa divojka

i cvileći i suze proljuć.

Kad eto ti na konju delije,

u zelenu, na konju zelenu.

60 *Božju pomoć nazivlje delija,
Božju pomoć prihvati divojka.*

A divojka riči progovara:

"Haj otolen, neznani delijo!

Ak' izade zmaje od Proždora,

65 *proždrit hoće i mene i tebe;*

biži jadan, pa sahrani sebe!"

Ali Jure besidi divojci:

"Ho 'š se mojim krstom prikrstiti

i u moju viru virovati,

70 *od zla ću ja tebe izbaviti."*

A divojka riči progovara:

"A kad su ti dala pak nebesa,

da ti činiš pak takva čudesa,

tvojim ću se krstom pokrstiti

75 *i u tvoju viru virovati."*

Sade Jure s dobroga konjica,

pa zadiva koplje u ledinu

i za koplje konja privezaše.

Pa on ode do divojke mlade

80 *i na nju je glavu naslonio,*

da ga pulja u vranu perčinu.

Uto ga je sanak privario,

a jezero zmaje zamutio,

a divojka probudila nije.

85 *Otisnu se suza sa očiju,*

na Jurine obraze padaše.

Ali Juru suze ožegoše,

pa se Jure sa sna raztrznio.

pa divojci riči besidio:

90 *"Bolna seko, sad je vedro bilo!"*

Besidi mu mlada divojka:

"Kiša nije iz vedrog neba,

nego suze iz očiju mojih!

Evo zmaje jezero zamuti,

95 *nego biži za sahranit sebe."*

Ali Jure besidi divojci:

"Ho 'š se mojim krstom pokrstiti

i u moju viru virovati,

ostaviti Akarona svoga,

100 *poznat moga Boga velikoga,*

lako ću ja zmaja pogubiti,

a tebe ću od zla izbaviti."

Tad divojka reče Juri:

"Tvojim ću se krstom pokrstiti

105 *i u tvoju viru virovati,*

Ostavit ću Akarona svoga,

a poznati Boga velikoga."

*Iđe Jure svom dobro konjicu,
pa uzimlje koplje kostajnicu,
110 pa ga iđe nemilom jezeru,
pa mu pruži koplje i desnicu.
Ždere zmaj koplje i desnicu
i Jurinu do ramena ruku.
Zmaje zvižđe ljuto strahovito,
115 Jure viče glasovito.
Kako zmaje strahovito zvižđe,
sve je s gore polićao listak,
a sa zemlje polićao pisak.
Kud god zmaj htio prolazio,
120 sve jezero mutno i krvavo,
a kad Jure htio prolazio,
sve jezero suho ostavio,
zavapio Boga velikoga.
Oko njega sve anđele svete
125 i izguli zmaja nemiloga.
Pa ga dođe do dobrog konjica
i daje ga divojci mladoj:
"Vod, divojko zmaja nemiloga!"
Na nj divojka ne smi ni gledati,
130 Kamo li će zmaja provoditi!
Ali Jure besidi divojci:*

*"Neka vide širenska gospoda,
kako vodiš zmaja nemiloga!"
Pa odoše do Širina grada,
135 sve vodeći zmaja nemiloga,
do onog od Širina kralja.
Kad je gleda od Širina kralju,
Tada Juri tiho progovara:
"Pogubi mi zmaja nemiloga,
140 evo tebi po Širina-grada
i evo ti kćerca za ljubovke.
" Al' mu Jure tiho besidio:
"Tvoga neću mita ni darova,
nego oču viru Isusovu:
145 Ho'š ostavit Akarona svoga,
poznat moga Boga velikoga
i mojim se krstom pokrstiti
i u moju viru virovati,
onda ću ti zmaja pogubiti.
150 Ako li ti virovati ne ćeš
i mojim se krstom pokrstiti,
puštat hoću zmaja nemiloga,
da vas sada ždere na hiljade,
kosio vas do sad na stotine."
155 Kad to čuje od Širina kralju,*

*a na inad biti ne mogaše,
Jurinim se krstom pokrstio,
u Jurinu viru virovao,
a za njime po Širina grada
160 i suviše za hiljadu vojske.
Tada Jure zmaja odvodio,
na Smradovu njega pogubio.⁹⁰*

9. Sveti Marko Evanđelist

„Rođenjem je dobio ime Ivan, a kasnije se prozvao Marko. Kršteni kum bio mu je sv. Petar apostol te je Marko s njim otišao u Rim gdje je bio Petrov tajnik i tumač grčkoga jezika. Ondje je zapisivao propovijedi sv. Petra koji je pregledao zapisane propovijedi i uvjerio se da su istinite te je zapovjedio da ih treba čitati u Rimu. Tako je nastalo evanđelje za koje bibličari smatraju da je napisano prvo od svih kanonskih evanđelja. Markovo evanđelje posebno ističe Kristovo čovještvo.”⁹¹

Sv. Marka je na Jadranu zahvatila velika oluja i zapeo je među otočićima i sprudovima. Ukazao mu se anđeo koji mu govori da će upravo tu izrasti veliki grad njemu u čast. Prema legendi na tom mjestu je utemeljen grad Venecija.⁹²

U Aleksandriji je sv. Marko naišao na veliko neprijateljstvo. Vezali su mu konop oko vrata i vukli po cijelom gradu. Ubrzo je umro, a pogani su htjeli spaliti njegovo tijelo. Najedanput se vrijeme promijenilo i počelo je silno nevrijeme zbog čega su pogani pobjegli, a tijelo ostavili nasred grada. Kršćani su pokopali svečevo tijelo. Jednom su dva mletačka trgovca uspjela izvaditi tijelo sv. Marka iz groba i s brodom krenuli prema Veneciji. Sv. Marko se ukazao dvojici svećenika koji su čuvali njegov grob da se požure i vrate njegovo tijelo. Jedan Egipćanin sakrio je svečevo tijelo u mramorni stup i nitko ga nije mogao

⁹⁰Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*. Croaticaet Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 278.-282.

⁹¹Dragić, Marko, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016., str. 261.

⁹²*Isto.*

pronaći. Svi su se molili i postili u nadi da će ga pronaći. Jednom se stup rastvorio i pokazalo se svečevo tijelo. Na taj dan se održavaju svečanosti. Mletački trgovci su kasnije prenijeli relikvije sv. Marka iz Aleksandrije u Veneciju i od tada je sv. Marko zaštitnik Venecije, a njegov simbol, krilati lav s perom i evanđeljem, stoji kao grb grada.⁹³

Blagdan sv. Marka slavi se 25. travnja i smatra se višestrukim zaštitnikom. „Zaštitnik je: odvjetnika, građevinskih radnika, zidara, staklara, pletača košara, notara, pisara, zatvorenika, zarobljenika, vitražista, staklara, lavova, Venecije, Egipta. Njemu se utječe protiv nevremena, munje, tuče, protiv nepripravne smrti te za dobro vrijeme i dobru žetvu. Zaziva ga se u slučajevima okorjelosti, nekajanja, uboda kukaca, gušavosti, bolesti i izraslina na vratu.”⁹⁴ Uz blagdan sv. Marka povezuje se tradicija prvog blagoslova polja.

10. Spasovo

Uzašašće se slavi četrdeset dana nakon Uskrsa, obavezno četvorkom. Obilježava se događaj Kristova uzlaska na nebo čime je spasio čovječanstvo. Zbog toga se ovaj blagdan naziv još i Spasovo.

Uzašašće je obilježeno spasovskim ophodima, procesijama u svrhu blagoslova polja, pastirskim svečanostima i tradicijom križara i križarica. Pastiri i pastirice bi večer prije Spasova priredili drveni križ kojeg bi okitili vijencima od različitog poljskog cvijeća. Tako okićen križ bi ostavili zaboden u plotu preko noći kako cvijeće ne bi uvenulo. Ujutro bi djevojčica i dječak nosili križ, a u koloni iza njih išli bi dvoje po dvoje. Bili su i dječak i djevojčica koji bi u košari skupljali darove koje su domaćini trebali pripremiti. Dok su hodali, pjevali su prigodne pjesme poput:

Svi križi, Bože, na pune stole!

Tko nas daruje zlatnim dukatom,

ti njega, Bože, zdravljem, veseljem!

U domu zdravlja, u brdu vina,

u brdu vina, u polju žita,

⁹³Isto, str. 262.-263.

⁹⁴Isto, str. 264.

na svakom klasu po kilu žita,

na suražice i po dvi kile;

na svakom trsu po kabal vina,

na povalnice i po dva kabla!

Dom iz kojeg su polazile skupine bio je dužan prirediti ručak ili večeru od darova što su dobili križari i križarice.⁹⁵

11. Duhovi

Blagdan Duhova je pomični blagdan, odnosno nema zadan točno određen datum, a slavi se pedeset dana nakon Uskrsa. „Na taj su dan svi Isusovi učenici bili zajedno. S neba se začuo šum, kao kad se digne silan vjetar, i napunio svu kuću u kojoj su apostoli sjedili. Pokazali su se razdijeljeni jezici kao od vatre i na svakog od njih sišao je po jedan. Napunili su se Duha Svetoga i počeli govoriti tuđim jezicima “kako im je Duh Sveti davao govoriti”. Budući su Židovi toga dana obilježavali Pedesetnicu u Jeruzalemu je bilo mnoštvo naroda različitih narodnosti. Mnoštvo je bilo zbunjeno kada su čuli apostole kako govore njihovim jezicima. Neki su se podrugivali govoreći da su se apostoli ponapijali. Petar je među apostolima ustao i rekao da se ispunilo obećanje proroka Joela: “Izlit ću duha svojega na svako tijelo”. Petar je rekao Izraelcima da je Isusa, kojega su oni razapeli, Bog oživio od mrtvih i uzdignuo na nebesa gdje je primio Duha Svetoga i izlio ga, “kao što svi vi vidite i čujete. Zbunjeno je mnoštvo pitalo što im je činiti, a Petar im je rekao da čine pokoru i pokrste se jer će tako primiti Duha Svetoga i spasiti se. Tada ih se tri tisuće pokrstilo i to je bio rođendan Kristove Crkve.”⁹⁶

Dan prije Duhova održavao se blagoslov staja, no kako je sve manje i manje domaćih životinja, više se ne održava nego domaćini plate misu. U novije vrijeme poslije mise na Duhove blagoslivljaju se automobili.⁹⁷

⁹⁵Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*. Crkva u svijetu, 44 (3), 2008., str. 312.-317.

⁹⁶Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik). Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 176.

⁹⁷Zapisala sam 2020. godine u Dubravi na Pelješcu. Kazao mi je spomenuti Veseljko Mrčavić.

12. Tijelovo

Tijelovo se slavi deseti četvrtak nakon Uskrsa, a u pučkoj baštini označava kraj uskrsnoga vremena. Katolička Crkva slavi ustanovljenje euharistije na Veliki četvrtak, što je razlog zašto se slavi upravo četvrtkom.⁹⁸

Blagdan Tijelova počeo se slaviti tek u 13. stoljeću, a uspostava blagdana veže se uz djelovanje Julijane Liješke. Postala je redovnicom u Belgiji gdje se posvetila skrbi za bolesnike. Imala je ukazanja u kojima je Bog upozorio da ljudi premalo slave sakrament Svetoga Tijela i Krvi Kristove i o nedostatku tog blagdana u liturgijskom kalendaru. Od trenutka kada su joj se ukazanja ponovila, Julijana je činila sve što je mogla kako bi se uspostavio blagdan Tijelova.⁹⁹ Iako nije doživjela uspostavljanje blagdana Tijelova, na njezin nagovor „biskup Robert iz Lütticha je godine 1246. u svojoj biskupiji uveo blagdan Euharistije(...) Svetkovanje Tijelova napokon su ustanovili pape Klement V. na Koncilu u Vienni (1311. - 1312.) i Ivan XXII.”¹⁰⁰

Štovanje blagdana Tijelova ogleda se u raznim pobožnostima, molitvama, zavjetima, postu, hodočašćima i procesijama. U procesiji djeca su odjevena u bijelo i nose košare s cvijećem koje prosipaju za vrijeme procesije. Župnik nosi Presveti oltarski sakrament, a iznad njega četiri muškarca nose baldahin ili nebo.¹⁰¹

U sinjskom kraju Tijelovo se naziva još i Božji dan. Djevojke i mladići iz nekoliko zaselaka pravili su kapelice od vezanih plahti. Kapelice su bile ukrašene cvijećem i svetim slikama. Unutra bi također bio postavljen stolić koji je predstavljao oltar. Jedna djevojka bi uvijek čuvala kapelicu jer su momci znali iz šale pokušati ukrasti cvijeće. Procesija bi obišla sve te kapelice i uz svaku bi se zaustavila i pomolila.¹⁰²

Na Pelješcu se blagdan Tijelovo, prema prijevodu s talijanskog *Corpo Santo*– *Sveto Tijelo*, naziva Korosante.

Poslije Duhova slijedi Tijelovo ili u lokalnom nazivlju Korosante. Za Korosante se radi buket poljskog cvijeća i kultura koje obitelj uzgaja kako bi se time donio blagoslov na livadama, poljima i vrtovima te se time blagoslovio i godišnji prinos.

⁹⁸Dragić, Marko, *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*. Crkva u svijetu 54 (1). Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019., str. 61.

⁹⁹*Isto*, str. 61.

¹⁰⁰*Isto*, str. 61.-62.

¹⁰¹*Isto*, str. 62.-64.

¹⁰²*Isto*, str. 64.-65.

Buket se na misi blagoslivljao i čuvao se do idućeg Tijelova. Stari buket bi se čuvao u kući i po dolasku Tijelova spalio na ognjištu. Postojao je običaj da se tijekom velike grmljavine ili nevremena dio buketa stavi na žeravu i na taj način spali uz molitvu da se nevrjeme stiša i ne napravi štetu nad kulturama.¹⁰³

13. Sveti Antun Padovanski

Kršten pod imenom Fernando, Sveti Antun Padovanski – ime koje je uzeo po sv. Antunu Pustinjaku, zaštitniku franjevačke crkve, rođen je 15. kolovoza 1195. godine u Lisabonu. Stupio je u red sv. Augustina 1215. Godine, a nakon tri godine je zaređen. Ubrzo je stupio u red siromašne male braće sv. Franje Asiškoga.¹⁰⁴ Za života „mirio je zavađene, obnavljao vjerski kršćanski čudoredni život, neustrašivo propovijedao u mnogim mjestima te do konca života obraćao krivovjernike. Umro je 13. lipnja 1231. u Arcelli kod Padove u 37. godini. Papa Grgur IX. 30. svibnja 1232. godine proglasio ga je svetim u do sada najkraćem procesu kanonizacije u povijesti Crkve.”¹⁰⁵

Sv. Antun višestruki je zaštitnik. Smatra se zaštitnikom „onih koji se vole, bračnih drugova, žena, djece, putnika, poniženih, potlačenih, siromaha. Pomoćnik je kod neplodnosti i kod porođaja. Zaštitnik je od demona, groznice, kuge, brodoloma, ratnih nevolja, vodene bolesti, bolesti očiju. Sveti Antun štuje se i kao zaštitnik propovjednika, budućih majki, ribara, mornara, starih ljudi, žetvi, stoke, pošte, gladovanja, Portugala i vjere u Presveti sakrament.”¹⁰⁶ Oznake sv. Antuna su ljiljan procvjetali križ, riba, knjiga i plame, a često se u ikonografiji prikazuje i s djetetom Isusom u rukama.

Običaji i tradicije koje se vežu uz štovanje blagdana sv. Antuna Padovankoga ogleda se u „postu, deveticama, zavjetima, krjesovima; škropljenjima kuća, stoke, dvorišta, vrtova, polja; hodočašćima, procesijama, slavljima; crkvama, zavjetnim kapelicama i drugim zavjetnim sakralnim objektima posvećenim sv. Antunu; molitvama, preporukama.”¹⁰⁷ Neki vjernici u čast sv. Antuna poste čak trinaest utoraka prije njegovog spomendana, a post prate razne osobne molitve. U mnogim mjestima održavaju se mise na blagdan sv. Antuna, a prije

¹⁰³Zapisala sam 2020. godine u Dubravi. Kazao mi je spomenuti Veseljko Mrčavić.

¹⁰⁴Dragić, Marko, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, EthnologicaDalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 2018., str. 37.

¹⁰⁵*Isto*, str. 38.

¹⁰⁶*Isto*, str. 40.

¹⁰⁷*Isto*, str. 38.

mise pjevaju se razne pjesme njemu u čast. Jedna od najpoznatijih je *Ako tražiš čudesa mol se svetom Anti*:

Ako tražiš čudesa

mol se svetom Anti,

Njem' su od nebesa

čuda dari dati.

On ozdravlja bolesne,

a mrtve uskrisuje,

Vraga, gubu, odgoni,

i nevolje svake.

More od njeg strahuje,

a verige pucaju,

Ude, stvari propale,

stari, mladi primaju!

Iščeznu pogibelji

i nevolje nestaju.

Kažu koji primaju

za sve Padovanci.¹⁰⁸

Sveti Antun smatra se i zaštitnikom djece te mu mnogi roditelji preporučuju djecu kako bi bili pod njegovom zaštitom. U mnogim mjestima se na blagdan sv. Antuna održavaju euharistijska slavlja tijekom koje svećenik održi blagoslov djece.

¹⁰⁸*Isto*, str. 46.

Na sv. Antu se ide na misu u kapelicu Gospe od Zdravlja u Prisoju¹⁰⁹. Obavezno se vodi dicu. Dica bi se uvijek obukla u najlipšu robu i nosili bi ljljane. Kad bi svećenik najavio blagoslov dice, onda bi oni digli ljljane visoko u zrak i pognuli glave. Onda bi primili blagoslov od sv. Ante. Sad se u zadnje vrime najčešće ide u Sinj na blagoslov.¹¹⁰

Na dan svetog Antuna (13. lipnja) održava se blagoslov djece te se u procesiji nosi drveni kip kojeg nose stanovnici mjesta nazvani po inačicama imena svetog Antuna. Ranije su se štovali zavjeti nošenja robe sv. Antuna. Zavjet bi izricali roditelji u zdravlje svoje djece te bi odredili da će dijete, koje je možda bilo boležljivo, do neke dobi odijevati u odjeću smeđe boje jer je sv. Antun bio redovnik. Dan ranije čisti se put sv. Antuna kuda prolazi procesija, a nekad se na tom putu radio slavluk od lovora i cvijeća. Uređuje se crkva te se zvoni Zdrava Marija. Crkva se kiti cvijetom sv. Antuna ili ovdašnji naziv je lijer tj. ljljan.¹¹¹

14. Sveti Ivan Krstitelj

Ivan Krstitelj rodio se kod Jeruzalema pola godine prije Isusa Krista, a roditelji su mu bili već u poznim godinama. Ivanovo rođenje je njegovom ocu Zahariju navijestio arkandeo Gabrijel. „Propovijedao je tražeći unutarnji preporod, pokajanje i pokoru. Svoje učenike u znak duševnoga preporoda krštavao je u Jordanu. Pretkazao je Kristov dolazak i prepoznao ga u osobi Isusa kada je Isus došao u Jordan Ivanu da ga krsti.”¹¹²

Nakon što se oko njega okupio sve veći broj vjernika te nakon što je prekorio kralja Heroda Antipu zbog veze s Herodijadom, ženom njegova brata, kralj ga je zatvorio u tamnicu. Na proslavi kraljeva rođendana, Herod ostvaruje Salominu želju da joj donese glavu Ivana Krstitelja na pladnju. Zbog toga se 29. kolovoza održava blagdan Glavosijek Ivana Krstitelja.¹¹³

¹⁰⁹Jedan od zaselaka općine Dicmo.

¹¹⁰Zapisala sam 2020. godine u Dicmu. Kazala mi je spomenuta Dinka Milun.

¹¹¹Zapisala sam 2020. godine u Dicmu. Kazao mi je spomenuti Veseljko Mrčavić.

¹¹²Dragić, Marko; Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croaticaet Slavica Iadertina, 15/1 (15), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2019., str. 276.

¹¹³*Isto*.

Sv. Ivan Krstitelj višestruki je zaštitnik. Smatra se zaštitnikom „izvora vode, seljaka, pastira, vinogradara, arhitekata, zidara, klesara, tesara, restauratora, kovača, kožara, krznara, ličilaca, sedlara, dimnjačara, bačvara, gostioničara, pjevača, plesača, glazbenika, domaćih životinja; pomoćnik je pri glavobolji, osjećaju vrtoglavice, vrućice, epilepsije, dječjih bolesti, straha, nevremena.”¹¹⁴

Najvažniji, a ujedno i najpoznatiji običaj u Hrvata vezan uz Ivandan je paljenje ivanjskih krijesova. Večer prije blagdana sv. Ivana Krstitelja pale se krijesovi. Mladići bi pripremili krijes, a djevojke bi se okitile vijencima cvijeća. Oko zapaljenog krijesa su i mladići i djevojke igrali kolo. Kad bi se plamen malo smanjio onda bi u parovima po nekoliko puta preskakali vatru krijesa. Stariji ljudi bi umjesto preskakanja obilazili krijes tri puta. I jedni i drugi bi zaželjeli neku želju, a da bi se i ostvarila nisu se smjeli okrenuti i ponovno pogledati krijes.¹¹⁵

Večer prije blagdana sv. Ivana se išlo na misu u kaapelicu na Koritima¹¹⁶ di bi bila i procesija. Nakon mise bi se palila velika vatra. Kako je to na brdu kad bi pogleda od gore prema selu, vidilo bi se puno malih vatri šta su ih tamo isto palili za blagdan. Ko nije iša na Korita bi u vrtlu ili na guvnu zapalia vatru. Onda bi se ta vatra priskakala. Mi momci bi se natjecali ko će više priskočit, a ženske bi se uvik bojale da će opeć noge pa ne bi puno priskakale. Ako bi ti se svidila koja ženska, onda bi je uvatia za ruku i pita očete skupa priskočit vatru.¹¹⁷

Ja se sićan jedne molitve koje smo znali molit uvečer prije blagdana sv. Ivana, a išla je ovako:

Poletio Itić Putić,

A to nije Itić Putić,

Neg anđeo baš krilutić.

U krilu mu krizmica,

U krizmici divica

Koja je Boga rodila

¹¹⁴Isto, str. 280.

¹¹⁵Isto, str. 281.-282.

¹¹⁶Zaselak u općini Dicmo, a nalazi se na brdu.

¹¹⁷Zapisala sam 2020. godine u Dicmu. Kazao mi je spomenuti Mate Milun.

I Ivana Krstila.

Krsti Bože i mene

Ja virujen u tebe,

U crkve zemaljske

I anđele nebeske.

*Bog posve vjeke vjekova. Amen.*¹¹⁸

Osim paljenja krijesova, blagdan sv. Ivana Krstitelja prate i hodanje po pepelu od svitnjaka, kupanje na izvoru, post, euharistijska slavlja i hodočašća prema njegovim svetištima.¹¹⁹

15. Velika Gospa

Ramski samostan najpoznatiji je po slici Gospe od Milosti za koju se vjeruje da je u crkvu na Šćitu u Ramu donio sv. Jakov Markijski. „Za vrijeme turske okupacije crkva, samostan i fratri na Šćitu stradali su četiri puta: 1557., 1653., 1662., 1667., a peti put 15. listopada 1682. godine crkvu su zapalili pravoslavci s Vukovskoga i Ravnoga kod Kupresa.”¹²⁰ U vatri su nastradali i crkva i samostan, samo je slika Gospe od Milosti čudesno bila netaknuta. Nakon poraza Turaka pod Bečom bio je povod kršćanskim zemljama za ustanak, ali je ujedno uzrokovalo još veću tursku okrutnost nad katolicima u Bosni i Hercegovini. Iz tog razloga su ramski franjevci pod vodstvom fra Pavla Vučkovića bili prisiljeni napustiti Ramu, a sa sobom su jedino ponijeli sliku Gospe od Milosti. Prije nego što su prešli u Sinj, neko su vrijeme boravili u Dugopolju i Splitu. Sliku Gospe od Milosti su prenijeli tek kasnije kad su pripremili crkvu i samostan.¹²¹

Nedugo nakon što je slika Gospe od Milosti smještena u Sinj, stigla je vijest o skorom napadu Turaka na Sinj. Napad je započeo 8. kolovoza, a odmah istog dana izgorjela je

¹¹⁸Zapisala sam 2020. godine u Dicmu. Kazala mi je spomenuta Dinka Milun.

¹¹⁹Dragić, Marko; Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croaticaet Slavica Iadertina, 15/1 (15), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2019., str. 284.

¹²⁰Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croaticaet Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 154.

¹²¹*Isto*, str. 154.-160.

Gospina crkva pod Kamičkom i crkva svetoga Franje. „Turci su tri puta jurišali, a onda su se najednom preplašili. Uzaludno su paše sabljama udarali svoje vojnike koji su u strahu bježali. U noći s 14. na 15. kolovoza paša se s vojskom povukao u Livno. Te je godine blagdan Uznesenja Blažene Djevice Marije bio u četvrtak. Poginulo je 10 000 turskih vojnika. Preživjeli turski vojnici pripovijedali su da su svake noći za vrijeme opsade Sinja, vidjeli ženu u jakoj svjetlosti kako hoda po zidinama grada”¹²² U zahvalu Gospi Sinjskoj, vjernici su odlučili Gospinu sliku okruniti zlatnom krunom. U spomen na čudesnu obranu Sinja, od 1715. godine se trči Sinjska alka.

Na blagdan Velike Gospe koja se 15. kolovoza u Gospino svetište u Sinju se okupi veliki broj hodočasnika. „Prema nepisanomu dogovoru ramskih i sinjskih fratara Velika Gospa slavi se u Sinju kada onamo među mnogobrojnim hodočasnici hodočaste Ramljaci, a Mala Gospa slavi se u Rami kamo hodočaste Sinjani, Hrvati iz lašvanskolepeničkoga kraja i drugih krajeva iz Bosne, Livna, Duvna, Konjica, Hercegovine, Hrvatske.”¹²³

*Za Veliku Gospu se uvijek išlo nanoge u Sinj. Krenilo bi se ujutro rano oko 4 ili 5 ili kad bi se dogovorila sa susjedima. Neki bi zavitovali i dicu Gospi Sinjskoj i onda bi vodili i njih. Tako si i ti išla kad si bila mlađa. Išla bi dio nanoge, pa kad bi se umorila onda bi te mi nosili. Neki ljudi su znali ić i bosu. Kad bi stigli u Sinj onda bi ostali na misi i onda nazad kući.*¹²⁴

16. Svi sveti i Dušni dan

„Tradicija sjećanja na pokojne seže u 7. stoljeće. Štovanje Dušnoga dana 998. godine uveo je benediktinski opat iz Clunyja, sveti Odilo. Papa Klement V. službeno je taj blagdan potvrdio 1311. godine.”¹²⁵ Na taj dan se Crkva i vjernici prisjećaju svojih mrtvih, a slavi se 2. studenoga, a ako je taj dan nedjelja, slavi se 3. studenoga. Na groblje se nosi cvijeće i pale svijeće. U novije vrijeme se ovo obavlja na blagdan Svih svetih, iz mogućeg razloga što je to neradan dan.¹²⁶

¹²²Isto, str. 165.

¹²³Isto, str. 168.

¹²⁴Zapisala sam 2020. godine u Dicmu. Kazala mi je spomenuta Dinka Milun.

¹²⁵Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 418.

¹²⁶Isto, str. 418.-420.

Za Svi svete se u kapelici sv. Josipa na groblju drži misa. Neki znaju dan prije odnit cviče i sviće na grobove da bi to obavili u miru, jer na taj dan bude velika gužva na groblju. Iza mise se ide na grobove svojih mrtvih i odnese se cviče i sviće ako se nije prije obavilo i obavezno se pomoli na svakom za pokoj duša.¹²⁷

17. Zaključak

Tradicijski su običaji u Hrvata u najvećem broju vezani uz crkvene svetkovine i blagdane. Upravo se zato većina godišnjih pučkih običaja preklapa s događajima u crkvenom kalendaru. Pri prikupljanju podataka i na području Dicma i Dubrave na Pelješcu, shvatila sam da se sve manje ljudi sjeća starih običaja i tradicija te da se sve manje tih tradicija očuvalo u suvremenom društvu. Iako se Dicmo i Dubrava nalaze u različitim županijama, neki običaji vezani uz blagdane i svetkovine svetaca su slični. Također postoje i neke lokalne specifičnosti koje dodatno obogaćuju našu kulturnu baštinu.

Naše stare običaje i tradicije nužno je sačuvati od zaborava. Oni nas povezuju sa prošlim vremenima i s našim predcima. Ako ne čuvamo prošlost, ne čuvamo ono što je utkano u naš identitet. Baština je ono što čuva moralne vrijednosti i bogatstvo jedne nacije. Nestankom baštine, nestaje i narod. Upravo je zato bitno prenositi običaje s generacije na generaciju i tako omogućiti njihovo nastavljanje.

Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača:

Dinka Milun

Mate Milun

Veseljko Mrčavić

Valentina Vitković

¹²⁷Zapisala sam 2020. godine u Dicmu. Kazala mi je spomenuta Dinka Milun.

Literatura

1. Asturić, Marina, *Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi*, Ethnologica Dalmatica (25), str. 97.-117.
2. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriješkoga kraja*, Croatica et Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Vol.10, No. 10/2, Sveučilište u Zadru, 2014., str. 375.-385.
3. Braica, Silvio, *Božićni običaji*, Ethnologica Dalmatica, Split, 2004., str. 5-26.
4. Braica, Silvio, *Ciklusi godišnjih običaja – Božićni običaji*. Split. Etnografski muzej Split. 2002.
5. Braica, Silvio, *Poklade, korizma: ciklus godišnjih običaja*, Etnografski muzej, Split, 2003.
6. Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrсни običaji*. Zagreb. Golden marketing. 1997.
7. Dragić, Helena. *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*. Croatica et Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 235.-252.
8. Dragić, Marko, *Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 27 (1). Etnografski muzej Split, Split, 2020., str. 37.-84.
9. Dragić, Marko, *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*, Crkva u svijetu 54 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2019., str. 59.-81.
10. Dragić, Marko, Dragić, Helena, *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Croatica et Slavica Iadertina, 15 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2019., str. 275.-329.
11. Dragić, Marko, *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*, Ethnologica Dalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, Split, 2018., str. 37.-66.
12. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 153.-177.
13. Dragić, Marko, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016., str. 259.-281.
14. Dragić, Marko. *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015., str. 303.-323.

15. Dragić, Marko. *Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015., str. 141.-163.
16. Dragić, Marko, *Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., str. 5.-42.
17. Dragić, Marko, *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius (8), Filozofski fakultet Split, Split, 2015., str. 155.-183.
18. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399.-435.
19. Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., str. 417.- 426.
20. Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*. Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., str. 269.-313.
21. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155. – 188.
22. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 67.-91.
23. Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 2009., str. 205.-228.
24. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008., str. 414-440.
25. Dragić, Marko, *Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIV-XV, Sarajevo, 2012.-2013., str. 71.-80.
26. Dragić, Marko, *Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini*, Hum, (7), 2011., str. 260.-286.
27. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, 6 (6.), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2010., str. 229.-264.
28. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, 45 (4), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2010., str. 467.-488.
29. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.

30. Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, 42 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96.-117.
31. Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu 42 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007., str. 96.-117.
32. Jurilj, Zorica, *Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*, Ethnologica Dalmatica, vol. 25, br.1, 2018., str. 5.-35.
33. Kelava, Josipa, *Korizmeno-uskrsni običaji u Posušju*, Bosna franciscana, 50, Sarajevo: Franjevačka teologija, 2019., str. 263.-292.
34. Kelava, Josipa, *Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posuškoga kraja*, Croatica et Slavica Iadertina, 13 (1), Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, 2018., str. 157.-171.
35. Kelava, Josipa, *Badnjica u kulturnoj baštini posuškoga kraja*, Ethnologica Dalmatica, 24 (1), Split: Etnografski muzej, 2017., str. 5.-21.
36. Kelava, Josipa, *Advent u tradicijskoj kulturi posuškoga kraja*, Motrišta, 92., Mostar: Matica hrvatska Mostar, 2016., str. 62.-72.
37. Milićević, Josip, *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*, Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 5. i 6., br. 1., 1967., str. 472.-498.
38. Rihtman-Auguštin, Dunja, *Knjiga o Božiću, Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Golden marketing, Zagreb. 1995.
39. Tomašević, fra Luka *Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)*, Knjižnica „Gospa Sinjska“, knjiga br. 6, Sinj, 2000.
40. Vitković, Valentina, *Bijeli maškari Putnikovića*. Kulturno umjetničko društvo Putniković. 2016.
41. Žanetić, Katarina; Dragić, Marko, *Sveti Martin u korčulanskoj tradicijskoj kulturi*, Bosna franciscana 46, Sarajevo, 2017., str. 395.- 414.

Sažetak

Tradicijska kulturna baština većinom je vezana uz crkvene blagdane i svetkovine. Kako sve više običaja pada u zaborav, bitno je naglasiti važnost njihova zapisivanja i daljnjeg očuvanja. Prenosnje običaja s generacije na generaciju ili kako se kaže s koljena na koljeno, dodatno obogaćuje našu baštinu. U ovom radu opisani su običaji vezani uz određene blagdane poput Badnjaka, Božića, Nove Godine, Sveta tri kralja i Uskrsa ali i uz spomendane svetaca. Navedeni običaji prikupljeni su na području Dicma u Dalmatinskoj zagori i Dubrave na poluotoku Pelješcu. Zabilježene su opće karakteristike blagdana i najvažniji podatci iz života svetaca i proslave njihovih spomendana, kao i lokalne specifičnosti proslava karakteristične za Dicmo i Dubravu.

Ključne riječi: tradicija, običaji, kulturna baština, Dicmo, Dubrava

COMPARATION OF CHURCH-FOLK TRADITIONAL HERITAGE OF DUBROVNIK AND SINJ REGION

Summary

Traditional cultural heritage is mostly related to church holidays and festivities. Seeing how more and more traditions are being forgotten, it is important to stress out the necessity of their collection and preservation. The transfer of traditions from generation to generation further enriches our heritage. The traditions described in this paper are related to holidays such as Christmas Eve, Christmas, New Year's Eve, Epiphany and New Year, as well as memorials of saints. The traditions presented in the paper were gathered on the territory of Dicmo in Dalmatinska zagora and on the territory of Dubrava on the Pelješac peninsula. Some general information and characteristics of the mentioned holidays, as well as the most important data regarding the lives of the saints and the celebrations of the memorials, are noted, alongside with the local specificities which are characteristics of Dicmo and Dubrava.

Keywords: tradition, customs, cultural heritage, Dicmo, Dubrava

Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podrtajte odgovarajuće) u Digitalni
 repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: PETRA MILUN
 Naslov rada: USPOREDBA CRKVENO-PUČKE TRADICIJSKE KULTURE DUBROVAČKOG I SINJSKOG KRAJA
 Znanstveno područje: HUMANISTIKA
 Znanstveno polje: FILOLOGIJA
 Vrsta rada: DIPLOMSKI RAD

Mentor/ica rada:

dr. sc. Marko Dragić, prof.
 (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada:

 (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva:

dr. sc. Nikola Sunara, dr. sc. Boris Škvorc, prof.
 (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) rad u otvorenom pristupu
- b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST
- c) široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
 (zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Mjesto, nadnevak: Split, 25. 9. 2020.

Potpis studenta/studentice: Petra Milun

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja PETRA MILUN, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice HRVATSKOG I ENGLLESKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 25.9.2020.

Potpis Petra Milun